

محیط زیست | 02.02.2010

ایران و هفت تالاب در معرض خطر

روز جهانی تالابها که مصادف با سالروز انعقاد کنوانسیون رامسر یا کنوانسیون حفاظت از تالابهای جهان است فرا رسید. ایران در شرایطی این روز را جشن می‌گیرد که ۷ تالاب بین‌المللی آن در معرض خطر قرار دارند. دوم فوریه روز جهانی تالابهاست. هر ساله در این روز در سراسر جهان مراسمی بر پا می‌شود. هدف از برگزاری این مراسم بالا بردن آگاهی عمومی، بازگویی اهمیت تالابها و تأثیر آن بر حیات و فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی انسان است.

روز جهانی تالابها مصادف با سالگرد انعقاد کنوانسیون حفاظت از تالابهای جهان است. این کنوانسیون که به کنوانسیون رامسر معروف است در سال ۱۹۷۱ (۱۳ بهمن ۱۳۴۹) در شهر رامسر به امضا رسید. کنوانسیون رامسر ۴ سال پس از انعقاد آن یعنی در سال ۱۹۷۵ به اجرا درآمد.

هدف از این کنوانسیون که تا کنون ۱۵۸ کشور جهان به آن ملحق شده‌اند، حفاظت هر چه بیشتر از تالابها و اکوسیستم‌های آبی بود. یکی از شروط ثبت نام تالاب در این کنوانسیون، پذیرا بودن دست کم ۲۰ هزار پرند مهاجر در سال است.

ایران، ۳۹ سال پس از کنوانسیون رامسر

دکتر اسماعیل کهرم، استاد دانشگاه در ایران و متخصص محیط زیست ایران، میزبان کنوانسیون حفاظت از تالابهای جهان، ۳۹ سال پس از عقد این کنوانسیون بیشترین تالابهای در معرض خطر را در فهرست قرمز (فهرست مونتره) دارا است. ۲۲ تالاب از مجموع بیش از ۸۴ تالاب بین‌المللی کشور در فهرست کنوانسیون رامسر به ثبت رسیده، اما از این تعداد ۷ تالاب در فهرست تالابهای در معرض خطر این کنوانسیون قرار دارند.

این در حالی‌ست که عمده دلایل از بین رفتن تالابها عملکرد انسان است. ورود آلاینده‌های مختلف، عدم رعایت ملاحظات زیست‌محیطی در پروژه‌های عمرانی، سدسازی، حفر چاه‌های غیر مجاز، شکار و صید غیر مجاز و بی‌رویه، بهره‌برداری‌های نامناسب از منابع آب‌های زیرزمینی در اطراف تالابها، واگذاری اراضی اطراف و تغییر کاربری اراضی از مهم‌ترین دلایلی است که تالابهای ایران را تهدید می‌کند.

تالاب چیست؟

تالاب‌های محیط‌هایی با ویژگی‌هایی بین خشکی و دریا هستند. تالاب‌ها ممکن است همواره دارای آب یا گاهی دارای آب و گاهی نیز خشک باشند. برخی از تالاب‌ها فصلی و برخی دائمی هستند.

تالاب‌ها نزدیک به ۶ درصد از کره‌ی زمین را در برمی‌گیرند و با قابلیت زادآوری نقش مهمی

در بقای گونه‌های پرشماری از گیاهان و جانوران وابسته به خود ایفا می‌کنند. تالاب‌ها ذخیره‌گاه ارزنده‌ای برای انبوه پرندگان، خزندگان، دوزیستان، ماهیان و بی‌مهره‌ها محسوب می‌شوند. دکتر اسماعیل کهرم، متخصص رشته‌ی محیط زیست و استاد دانشگاه در ایران، اهمیت ویژه‌ای برای تالاب‌های ایران قائل است: «تالاب‌های ما اهمیت بسیار بیشتری از تالاب‌های اروپایی دارند به خاطر اینکه کشور ما در منطقه‌ی خشک و نیمه خشک جهان قرار گرفته که میزان تبخیر آب به مراتب بیش از میزان آبی است که ما دریافت می‌کنیم. در سال ما حدود ۲۵۰ میلی‌متر باران به طور متوسط دریافت می‌کنیم، در حالی که جهان حدود ۸۵۰ میلی‌متر دریافت می‌کند. تازه این در فصل‌ها و سال‌هایی است که ایران پرآب است و آب مناسب و کافی دارد. در حالی که در بسیاری از سال‌ها مانند سال‌های اخیر میزان آب به یک‌دوم کاهش پیدا کرده است».

دکتر کهرم می‌گوید، به غیر از عوامل طبیعی مانند خشکسالی که تالاب را از بین می‌برد عواملی مانند «جاده‌سازی، استخراج بیش از حد آب و سد زدن بر روی رودخانه‌ها بدون لحاظ کردن حق‌آبه‌ها» نیز موجب شده که تالاب‌های ایران با وضعیت اسفبار کنونی مواجه گردد.

کهرم ابراز امیدواری می‌کند که روز جهانی تالاب‌ها موجب شود که «بیش از مردم، مقامات به اهمیت تالاب‌ها واقف شوند». وی می‌گوید: «بنده سال گذشته از تالاب پریشان بازدید کردم. در تالاب پریشان که در ۱۲ متری کازرون در استان فارس هست دیدم ۸۵۰ حلقه چاه عمیق و نیمه‌عمیق دارد برای مزارع کشاورزی آب می‌کشد. اینها چاه‌های رسمی بودند که جواز داشتند در حالیکه در کنار اینها ۵۵۰ حلقه هم چاه غیر مجاز بود. وقتی ما اعتراض و پیش‌بینی کردیم که به زودی این تالاب‌ها خشک

خواهد شد مسئله‌ی معیشت پیش آمد و قرار بر این گذاشتند که کماکان اجازه دهند که کشاورزها آب را استخراج کنند. اسفندماه تالاب‌های ما خشک شد.»

کهرم با اشاره به وضعیت دیگر تالاب‌های ایران خاطرنشان می‌سازد: «تالاب انزلی به خاطر احداث راه در حال احتضار هست. به تالاب ارومیه بر اثر اینکه ما در ارتفاعات رودخانه‌های مشروب‌کننده‌ی آن مثل رودخانه‌های باراندوز چای، تلخه‌رود، شهرچای، سیمینه‌رود و زرینه‌رود، سد ساختیم آب مشروب‌کننده نمی‌رسد. ما ۵ و نیم میلیارد متر مکعب در سال از طریق این رودخانه‌ها به تالاب ارومیه آب داشتیم که الان این میزان زیر یک میلیارد متر مکعب قرار گرفته. در نتیجه‌ی این اقدامات و نیز احداث جاده‌ی شهید کلانتری عمق آب از ۱۲ متر به ۶ متر تنزل پیدا کرده است».

تالاب‌های ایران و اهمیت آنها

اسماعیل کهرم شمار تالاب‌های ایران را ۲۵۲ تالاب عنوان کرده و می‌گوید، این تالاب‌ها از نظر ساختاری به تالاب‌های آب شیرین، آب شور، آب لب‌شور و همچنین تالاب‌هایی که در داخل خشکی هستند مانند تالاب پریشان و دشت ارژن یا تالاب‌هایی که به دریا راه دارند مانند تالاب میانکاله و تالاب انزلی تقسیم می‌شوند. ایران همچنین تالاب‌هایی دارد که در ارتفاعات به دور از هر گونه تأسیساتی مانند کارخانه‌ها و پتروشیمی قرار گرفته‌اند مانند نئور و گهر.

دکتر کهرم در توضیح اهمیت تالاب‌ها می‌گوید: «تالاب دریایچه‌ی ارومیه در کشورهای ایران، عراق و ترکیه ایجاد آب و هوا می‌کند. هر حبه‌ی انگور و هر دانه‌ی سیب که در این ۲ کشور در جوار نعمت دریایچه‌ی ارومیه سبز می‌شود و می‌روید مرهون و مدیون این هست. ما وقتی تالاب هامون را که در

سیستان واقع است از دست دادیم آب و هوای منطقه عوض شد. شهر زابل که شهر پرآبی است دریافت‌کننده شن و ریگ و سنگ شد. تمام زمین‌های کشاورزی را ماسه‌های بادی فرا گرفت. تمام چاه‌های آب خشک شد و کسانی که مرتعداری یا کشاورزی یا دامداری می‌کردند، دام‌هایشان را فروختند و آن گاوهای سیستانی که از فرزندان گاوهای بره‌های هندی است همه از بین رفتند و ۲۴۰ هزار نفر در اطراف تالاب هامون جایجا شدند».

دکتر کهرم ابراز امیدواری می‌کند که «روز جهانی تالاب‌ها زنگ خطر را به صدا در آورد» و هشدار می‌دهد: «اگر تالاب دریایچه‌ی ارومیه خشک شود و تمام قشر میلیون‌ها سال نمک را باد پراکنده کند یک باغ در استان آذربایجان غربی باقی نخواهد ماند، یک درخت باقی نخواهد ماند. تغییر آب و هوا، افزودن به سفره‌ی آب زیرزمینی، فراهم نمودن یک ایستگاه برای جانوران و گیاهان تالابی، انواع پرنده‌ها و ماهی‌ها که باعث افزودن به نعمت سفره‌های حاشیه‌نشینان می‌شود و نیز جلوگیری از سیلاب‌ها از فواید وجود تالاب‌ها است. سیلاب که در زمین جاری می‌شود و با سرعت می‌آید وقتی به تالاب‌ها می‌رسد یک مرتبه متوقف می‌شود. همه‌ی این فواید و بسیار از فواید که برای ما هنوز مکتشف نیست، از نعماتی است که تالاب‌ها در اختیار ما می‌گذارد و در صورت از بین رفتن آن ما دچار انواع بلیه خواهیم شد».

فریبا والیات

تحریریه: بهمن مهرداد